

Zápas o českou vědu

Situace na české vědecké scéně je krajně vypjatá. A to dokonce do takové míry, že se toto jindy okrajové téma dostává i na první stránky novin a do hlavního televizního zpravodajství. Mezi zasvěcenějšími se mluví o hrozícím zániku kvalitních vědeckých institucí, mluví se o finančních úsporách a nutnosti zefektivnění výzkumu, mluví se o tom, že by výzkum měl být prováděn jenom na univerzitách a v soukromých ústavech, o duplicitních pracovištích, která je třeba zrušit. Také se mluví o znevýhodnění a přezírání základního výzkumu a upřednostňování aplikovaného výzkumu a výrobních inovací.

Na první pohled je určujícím faktorem nedostatek peněz, jenže po ochladnutí prvních emocí na mě celá situace působí trochu jinak. Zdá se, že tím nejhorším momentem nejsou finance, ale spor o to, kdo má na ně větší právo a kdo je pro stát důležitější. A právě tady leží jádro pudla (připomeňme, že jádrem pudla je ďábel). Vypadá to, jako by cílem reformy výzkumu bylo postavit různé vědecké a výzkumné instituce proti sobě. Stále ještě doufám, že se nejedná o úmysl, ale jen o vedlejší efekt reformy. V důsledku to ale vyjde nastejno. Podle reakcí, které je možno každý den číst na různých internetových stránkách, se zjevně daří rozeštvávat vědce a výzkumníky proti sobě. Strany sporu, tj. ústavy akademie věd, univerzity a resortní ústavy s rozličnými zřizovateli stojí proti sobě jako bojovníci o lepší právo na život. Aktivisté akademie mluví o „takzvaném“ aplikovaném výzkumu a snaží se jej v zápalu pro svou vědu bagatelizovat. Resortní výzkumné ústavy raději mlčí, protože doufají, že to přežijí. Některé vysoké školy se staví po bok akademii věd, jiné podporují vládu.

Nemělo by to být ale naopak, neměli by právě teď vzdělanci a intelektuálové české a moravské společnosti táhnout za jeden provaz a bojovat za kvalitní reformu vědy a vysokoškolského vzdělávání? Myslím si, že věda je jen jedna. Nemůže existovat aplikovaný výzkum bez výzkumu základního a každá věda se koneckonců dělá pro někoho, ne sama pro sebe. Každá vědecká práce má dopad na celou společnost, i když si to řada lidí nechce připustit nebo třeba jen nedokáže představit. V oborech ochrany a využívání přírodních zdrojů a životního prostředí většinou základní a aplikovaný výzkum splývá. Jsou potřebné nové kvalitní léky, úspornější auta, výkonnější elektrárny nebo odolnější odrůdy brambor, čisté vodní zdroje a chráněné národní parky. Ve stejné, ne-li větší míře jsou však pro fungování lidské společnosti potřebné také vědy humanitní. Bez znalosti vlastních kořenů, bez pochopení historie národa i jedince, kterými koneckonců i politici zdůvodňují své kroky, by byl život společnosti bez vyššího cíle, omezený jen na holé a v negativním smyslu slova materiální přežívání, na to, čemu Palacký kdysi říkal „všeobecná zhovadilost“.

Většina výsledků vědy a výzkumu nepřináší přímý zisk. Jsou hodnoceny nepřímými ukazateli, které nutně a vždy jsou jen přibližné a nekomplexní. Tyto metody se používají prakticky všude na světě a všude jsou k nim připomínky. Vědci sní o tom, že jejich práci bude hodnotit někdo vzdělaný, inteligentní, jasnozřivý a nestranný, kdo pozná dobrý výsledek od špatného, aniž musel vyhodnocovat jakékoli body, faktory a indexy. To je samozřejmě utopie, alespoň v nejbližší době. Je ale možno a nutno scientometrické hodnocení brát rozumně a s nadhledem. Věřím, že všichni, i ti, kdo na kvantitativních scientometrických metodách lpí a rozplývají se blahem nad jejich účinností, mají dostatek zdravého rozumu, aby si uvědomili (budou-li chtít), že body a faktory nejsou ani koruny ani dolary, ani kilogramy ani žádné jiné hmatatelné efekty, ale jen papírové chiméry a že každý bodový systém v některých případech selže. Kdyby se body přidělovaly za čištění zubů ale ne s prominutím za vytírání zadku, cožpak si kvůli tomu přestaneme vytírat zadek?

Všichni víme, že je krize a že se musí šetřit. Ale šetřit musí všichni a šetření by nemělo mít za následek nevratnou likvidaci kultury společnosti. Proto vyzývám k trvalé a věcné diskusi o zlepšení a diferenciaci metod hodnocení vědy a výzkumu a také k dialogu mezi všemi vědeckými a výzkumnými institucemi. Nedokážeme-li to, může se stát, že dnes půjde akademie věd, zítra rezortní ústavy a pozítří univerzity. Divided we fall, united we stand !

15. září 2009

Eva Doležalová